

Historiografija u prijevodu

Gábor Szeberényi

(Središnja knjižnica Sveučilišta u Pečuhu, Mađarska)

„GRANICE” SLAVONIJE U 13-14. STOLJEĆU

Napomene za prosudbu granične uloge Drave i Gvozda

UDK 94(497.5 Slavonija) „12/13“

Povijesni zemljopis sjevernu i južnu granicu srednjovjekovne Slavonije u *geografskom* smislu bez dvojbe smješta na područje rijeke Drave i planine koju izvori označavaju imenom Gvozd. Cijeli niz podataka potvrđuje da je, u oba slučaja, već od sredine 13. stoljeća uloga te granice postajala sve markantnija. Unatoč tome ove na prvi pogled *prirodne granice* nisu uopće samorazumljive kao teritorijalne konture koje daju okvire *političkom* (upravnom i institucionalnopovijesnom) pojmu Slavonija. Riječ je o povijesnim tvorevina ma istraživanje čijega nastanka – posebno glede predmnijevanoga formativnog razdoblja Arpadovića – zaslužuje posebnu pozornost. U prvoj polovini ove studije dotičem se jedinoga konkretnog problema recentne rekonstrukcije nastanka granice na Dravi, a zatim pokušavam ponuditi mogući odgovor na pitanja u vezi s problemom lokalizacije planine Gvozd (koja je s mađarskoga gledišta malo poznata) uz oslanjanje na jedan novi aspekt.

Unaprijed se može reći da se glede nastanka obiju „graničnih crta” kao zajedničko polazište može uzeti privilegij slavonskoga bana Stjepana iz 1252. godine dan križevačkim hospicima, a koji sadržava odredbu prema kojoj križevački *maior villicus* ne može biti pozvan na sud pred bana na područjima onkraj Drave i Gvozda.¹ Ta je formulacija prva markantna odredba u ispravama o tome da, u rečenom primjeru, teritorijalne konture banske jurisdikcije na *političkom* teritoriju Slavonije u smjeru sjevera i juga sežu do Drave i do

¹ 24. travnja 1252. CDCr IV. 490. (br. 426).

Gvozda. Stoga se godina 1252. može uzeti kao *terminus ante quem* za nastanak kasnije „općepoznatoga” zemljopisnoga aspekta.

„Preko Drave, prema Slavoniji”

Raspravljajući najprije pitanje nastanka dravske granice, posebno naglašavamo gornju činjenicu zbog toga što je sam sadržaj pojma *Slavonija* nosio u sebi vrlo veliku nesigurnost tijekom cijeloga razdoblja od 12. do 14. stoljeća, pa njegovu razjašnjavanju ne pomažu pretjerano ni podaci u ispravama koje spominju pojam „cijela Slavonija”, nastao u prvoj četvrtini 13. stoljeća i koji, kao što je poznato, nosi u sebi strukturalan sadržaj, odnosno pojam „Prekodravlje”. Glede potonjega naziva, općenito se može reći da pojam „Prekodravlje” u velikoj većini slučajeva ne nosi u sebi nikakav strukturalni sadržaj, nego samo izražava običnu zemljopisnu činjenicu, dok gdjekad upućuje na „pravu” Slavoniju, a katkad se javlja kao sinonim za termin „cijela Slavonija”, dakle se njime označava teritorij od Drave sve do mora.² Glede zemljopisnih predjela, u svjetlu svega rečenoga razvidno je tek toliko da se ta područja trebaju tražiti na prostoru južno od Drave, kao i da se relevantni izvori u svakom slučaju trebaju pojedinačno vrednovati te da oni zahtijevaju brižljiviju prosudbu od uobičajene.

György Györffy je utvrdio da su se dravske granice Slavonije kao političkoga čimbenika u izvorima prvi put pojavile u desetljetnome sporu između Zagreba i Pannonhalme oko šomođske desetine.³ U nastavku u vezi s brojnim pitanjima koja se mogu pojaviti oko sporne šomođske desetine, na ovome mjestu izražavam skepsu samo i jedino glede rekonstrukcije odnosa između „Prekodravlja” i „Slavonije” koji se pojavljuje i u starijoj i u novijoj historiografiji.

U sporu oko desetine koji se vodio od 1210-ih godina⁴ do 1232. godine, opatija Pannonhalma je – pozivajući se u načelu na povelju Svetog Stjepana o osnivanju (premda je ona tada već prošla kroz višestruku interpolaciju⁵ upravo u dijelu koji se odnosi na šomođski teritorij, ali je jamačno od prijeloma tisućljeća sadržavala stavak koji se ticao prava na ubiranje desetine⁶) – zahtijevala cijelu desetinu šomođskih krajeva smještenih preko Drave (*decimas... partis comitatus Simigiensis que est ultra fluvium Drauum*), kao i desetinu

² Kristó 2003. 123.

³ O sporu oko desetine (decime) vidi sumirano: PRT I. 172–174., Körmendi 2012. 375–376. (bilj. 44.)

⁴ PRT I. 172., Körmendi 2012. 375. (bilj. 44.)

⁵ Györffy 1970. 230.

⁶ Érszegi 1996. 72.

za tri kapele smještene na području Vesprimske biskupije.⁷ Nasuprot tome je Zagrebačka biskupija u vrijeme pape Inocencija III., oko 1215. godine, isticala da taj dio teritorija preko Drave u vrijeme izdavanja privilegija nije pripadao „onoj županiji” [naime, Šomođskoj] (*dicta pars que ultra Drauam existit tempore dati priuilegii de comitatu non fuisset eodem*), dok pak tri kapele u Podravlju leže na području Zagrebačke biskupije (*predicte capelle que circa Drauam erant cum parrochianis suis essent in Zagrabienesi diocesi constitute*).⁸ Spor je do faze rješidbe stigao za vrijeme pontifikata Svetog Oca Honorija III. (1221., 1226.),⁹ a konačno je pitanje desetine okončano mirnim putem postignutim sporazumom za vrijeme tada već pape Grgura IX., i to tako što se 1232. Pannonhalma odrekla šomođske desetine za prekodravska područja, a zauzvrat joj je Zagrebačka biskupija predala četiri kapele koje se nalaze „prema Mađarskoj” (*uersus Vngariam*), zajedno s njihovim posjedima i desetinama, i usto je obećala isplatiti parbene troškove.¹⁰

Pismo pape Grgura IX. s nadnevkom 23. srpnja 1232. čini se da baca svjetlo na teritorijalne odnose u vrijeme objavljivanja sporazuma između opatije i biskupije, premda koristi pomalo opskurnu terminologiju kada pojašnjava da se Pannonhalma odrekla onih desetina koje joj pripadaju na teritoriju što se nalazi „preko rijeke Drave, pod Zagrebačkom biskupijom (?), prema Slavoniji” (*ultra fluuium Drauam infra Zagrabiensem diocesim uersus Sclauoniam*).¹¹ Imajući u vidu da se spor između dviju crkvenih institucija vodio u vezi sa šomođskim desetinama, gore se navedeni, pomalo zbunjujući teritorijalni opis treba nadopuniti time da se (logično) radi o onome području Šomođske županije koje se nalazi na području preko Drave. S obzirom na to da je, prema podacima iz spora, Zagrebačka biskupija u prvoj trećini 13. stoljeća „rečene desetine već duže vremensko razdoblje nesmetano ubirala”,¹² slijedi da prijedlog *infra* – uz djelomično tumačenje prijevoda – možemo smatrati izrazom

⁷ 2. siječnja 1221.: „*decimas omnium frugum et aliarum rerum terre culte ac inculte, silvarum, marturinatorum, porcorum et ceterorum animalium, apum et tributorum ac uectigalium partis comitatus Simigiensis que est ultra fluvium Drauum, sicut ipsius cingitur limitibus comitatus, nec non decimationes capellarum sancti Barnabe, sancte crucis et sancte trinitatis ex parte castris Simigiensis in diocesi Vesprimiensi existentium, cum fructibus perceptis ex eis quibus fuerant*”. CDCr III. 188–189. (br. 163.).

⁸ 2. siječnja 1221.: CDCr III. 189. (br. 163.).

⁹ PRT I. 173.; 4. srpnja 1226.: CDCr III. 257–258. (br. 230.).

¹⁰ 22. srpnja 1232.: CDCr III. 362–364. (br. 316.), 23. srpnja 1232.: Theiner I. 105. (br. 182.).

¹¹ 22. srpnja 1232.: CDCr III. 363. (br. 316.).

¹² 2. siječnja 1221.: CDCr III. 189. (br. 163.): „*episcopum supradictum [sc. Zagrabiensem] decimas memoratas inconcusse diutius possedisset*”. Usp. Körmendi 2012. 376. (bilj. 44.)

koji upućuje na biskupijsku jurisdikciju (već i zbog toga što u njezinu nedostatku spor protiv Zagreba ne bi ni mogao biti pokrenut).¹³

Što se pak tiče pitanja tumačenja, točnije rečeno pitanja međudnosa sintagme „preko Drave”, a naročito izraza „prema Slavoniji”, koji se spominju u papinskoj ispravi, na njih je ranije odgovorio Frigyes Pesty, a u novije vrijeme i Boglárka Weisz i Attila Zsoldos u svojem zajednički napisanom radu. Pesty je držao da izraz „prema Slavoniji” ima značiti teritorij „stare Hrvatske”, budući da je opatija na Brdu Svetoga Martina uživala pravo na ubiranje desetine već u vrijeme kralja Svetog Stjepana.¹⁴ Novo tumačenje toga teksta je, doduše na temelju drukčije logike, zauzelo slično stajalište glede teritorijalnog pitanja. Prema njemu je, kroz tumačenje termina što se nalazi u papinskoj povelji zajedno s jednim drugim podatkom iz 1230. koji je koristio i Pesty¹⁵ i koji također sadrži izričaj „*versus Sclavoniam*” – premda je neprijeporno da se izraz „Prekodravlje” u 13. stoljeću inače ne jednom koristilo kao sinonim za Slavoniju – ipak „uočljivo ..., da naši izvori drugdje – **dosljednije zrcaleći stvarnost, jer su zaista južno od Drave postojala područja koja nisu pripadala Slavoniji – odlučno razlikuju Prekodravlje od Slavonije**”. Ta „proturječna situacija nedvojbeno je povezana s dobro poznatom činjenicom da se početkom XII. stoljeća u institucionalnom sustavu Ugarskoga kraljevstva pojavila **banska čast** koja se **izvorno** odnosila na upravu nad Hrvatskom i Dalmacijom, te da se **banska jurisdikcija** tek sekundarno proširila na teritorij smješten između Drave i Gvozda”.¹⁶ (Istaknuo G. Sz.)

Držim da su oba tumačenja dvojbena. Pestyjevo prije svega čini neodrživim to što je po njemu s jedne strane „puno puta dokazana činjenica” da je „Sveti Stjepan na području Zagreba [! – G. Sz.] darovao desetine”,¹⁷ dok nasuprot tome stoji da se upravo ta tvrdnja ne može poduprijeti izvorima,¹⁸ a

¹³ Frigyes Pesty je držao da „područje Zagrebačke biskupije ovdje [naime u pismu pape Grgura IX. – G. Sz.] nije dakle, teritorij Slavonije” (Pesty 1880. II. 170.), što je teško prihvatljivo, jer gornji tekst – uzimajući u obzir sadržaj koji se odnosi na šomođske desetine – ne govori o teritorijalnim relacijama između biskupije i „Slavonije”, nego se tiče samo odnosa između prekodravskoga dijela *Šomođske županije i biskupije, odnosno „Slavonije”*.

¹⁴ Pesty 1880. II. 170.

¹⁵ 1230: CDCr III. 331–332. (br. 291.), usp. Pesty 1880. II. 170.

¹⁶ Weisz–Zsoldos 2010. 478.

¹⁷ Pesty 1880. II. 170.

¹⁸ Na temelju svjedočanstva spora oko destine koje on ocjenjuje „odlučujućim”, u pogledu zaključka slično gore opisanom gledištu Frigyesa Pestya, Attila Zsoldos zauzeo je stanovište da bi „bez ikakva temelja bila pretpostavka po kojoj je opatija u Pannonhalmi stekla prava u Slavoniji nakon ustrojavanja Zagrebačke biskupije, stoga je nedvojbeno da je Ugarska najkasnije na prekretnici tisućljeća [dakle, u vrijeme nastanka povelje o osnivanju opatije u Pannonhalmi – G. Sz.] već proširila svoju vlast na Prekodravlje”. Zsoldos 2001. 275. Ovdje se ne želim baviti pitanjem osporavane ranije pripadnosti područja Slavonije (o tome vidi

usto nije vjerojatno ni to da bi sastavljač pasusa, koji je – kako to nedvojbeno proizlazi iz sadržaja spora – poslužio za određivanje prekodravskoga dijela Šomođske županije, za to kao najpogodniji odabrao upravo termin koji se odnosi na „Hrvatsku”, tim prije što je taj termin prilično maglovit.

Novo tumačenje pojma *versus Sclavoniam* također izaziva nekoliko problema. S jedne strane formulacija dviju povelja u kojima se spominje taj pojam nije samo „uočljiva” (to je činjenica), nego je i nadasve rijetka. Usudio bih se čak reći da je jedinstvena.¹⁹ Iz ovoga slijedi da je teško prihvatljivo da ova dva podatka budu pogodna „vjerodostojnije zrcaliti stvarnost”, jer uglavnom relativiziraju tvrdnje koje se mogu dokazati brojnim poveljama iz 13. stoljeća, prema kojima pojam „Prekodravlje” (barem kada se njime ne opisuje samo zemljopisni položaj) često biva sinonimom izraza „područje između Drave i Gvozda” (dakle za Slavoniju u političkom smislu), dok je u drugim prigodama bio istoznačnica pojmu „cijela Slavonija”,²⁰ a naročito pak stoga što se oba ovdje spomenuta podatka spominju u prilično specifičnim kontekstima. Što se drugoga elementa argumentacije tiče, nedvojbeno je i to da su se u 13. stoljeću južno od Drave doista nalazila područja izvan Slavonije, bilo da se radi o njoj u zemljopisnom ili pak u političkom smislu,²¹ ali se dva promatrana teksta upotrijebljena za ilustriranje navedenoga – kako ćemo to

pregledno: Körmendi 2012), nego samo u vezi s mišljenjem o „odlučujućem” svjedočanstvu spora oko desetine želim upozoriti na dva momenta. S jedne strane iz prirode stvari proizlazi da spor nije vođen o *pravima* opatije u Prekodravlju, nego samo o *zahtjevima* koje je ona očito smatrala pravovaljanima, i to onima iz 13. stoljeća. S druge je pak strane nedvojbeno da je tada Pannonhalma ove zahtjeve željela ostvariti na štetu Zagrebačke biskupije, ali zapravo ne u „Slavoniji”, nego u *Šomođu*, i to u ovom slučaju u njegovim dijelovima smještenima južno od Drave, upravo kao što je činila i nasuprot vesprimskom biskupu, viteškim redovima i nekim drugim akterima, samo s ove strane Drave. Usp. PRT I. 150–171. Dakle, materijal vrlo dvojbene, a i s teritorijalnoga aspekta prijeporne parnice o šomođskoj desetini, osim što ponajprije osvjetljava odnose iz svoga doba, sam po sebi ne potvrđuje ni *opravdanost* zahtjeva opatije na Brdu Svetog Martina na području preko Drave (već samo podvlači činjenicu da je Pannonhalma svoje zahtjeve iz 13. stoljeća i u ovome slučaju temeljila na interpoliranoj povelji Svetoga Stjepana), a ne potvrđuje niti ranu (prije konca 11. stoljeća) „slavonsku” prisutnost Šomođske županije (ukoliko je ona doista postojala) i njezin zemljopisni opseg. Ostale detalje ovoga problematičnoga pitanja s aspekta povijesnih izvora i s historiografskoga gledišta raspravljam na drugome mjestu. Szeberényi 2012. (rukopis).

¹⁹ Na to upućuje i činjenica da osim povelja iz 1230. i 1232. godine, ni Pestyjeva, a ni novija argumentacija ne daju daljnje podatke, a takvi nisu ni meni poznati.

²⁰ Kristó 2003. 123.

²¹ Ovdje vrijedi napomenuti da u istraživanjima srednjovjekovne Slavonije gdjekad ne samo površne poteškoće u vezi s tumačenjem uzrokuje činjenica da su autori – a to podjednako vrijedi i za stariju i za noviju historiografiju – skloni propustiti da u danoj točki argumentacije jednoznačno navedu radi li se kod spominjanja izraza „Prekodravlje” ili „Slavonija” o njihovu političkom ili zemljopisnom smislu, jer nije ni približno riječ o identičnim pojmovima, a osim toga je u rečenom slučaju upravo to i jedan od predmeta rekonstrukcije. Ovo dakako, proizlazi iz činjenice što ni sama terminologija izvora u tome pogledu nije dosljedna, što još

uskoro vidjeti – odnose na teritorije (naime, na prekodravski dio Šomođske županije i na područje Vaške u Podravlju) u vezi s kojima se u zadnje vrijeme ne nalazi nikakav dokaz da ne bi pripadali Slavoniji, ma u kojem se smislu ona promatra.²² Kao zadnji u slijedu načelnih argumenata, upućujem na jedan drugi aspekt argumentacije iznesene protiv Pestyjeva tumačenja analize papinske povelje. Naime, malo je vjerojatno da bi pisari papinske kancelarije (ili njihovi informatori iz Ugarske) željeli teritorijalno pitanje spora o šomođskoj desetini izraziti jednim specijalnim (rijetkim) *terminus technicus*-om, koji bi zrcalio jednu *raniju* fazu procesa (i inače za cjelinu pitanja desetine potpuno stranog) teritorijalnih promjena *nastalih u banskoj upravi*.

Napokon je, kako nasuprot starijem, tako i novijem povijesničarskom stajalištu, moguće iznijeti i jedan, po meni odlučujući argument, i to polazeći od teksta papinske povelje, koji, međutim, otvara put i prema tumačenju podatka iz 1230. godine. Naime, u papinskoj povelji se prepozicija *versus* pojavljuje još jednom, ali ovaj put u vezi s od strane Zagreba prepuštenim kapelama koje se, iz *ugarskog* kuta, nalaze s *ove* strane Drave.²³ Po tome su se dakle, od strane opatije prepuštene šomođske desetine odnosile na područje preko Drave koje se nalazilo pod jurisdikcijom Zagrebačke biskupije, to jest „prema Slavoniji”, dok su se kapele prepuštene od strane biskupa Stjepana nalazile na području Vesprimske biskupije s ove strane Drave, odnosno na teritoriju „prema Ugarskoj”.²⁴ Materijal spora o desetini markantno podvlači činjenicu da su barem u papinskoj kancelariji, ali vjerojatno ni stranke u sporu to nisu osporavale, 1232. godine već jasno razlučivali granicu između „Slavonije” i Ugarske, koju su smještali na rijeku Dravu. To, međutim, pokazuje i to da u sporu oko šomođske desetine sintagmom „prema Slavoniji” ne samo da nisu „odlučno razlučili *'Prekodravlje' od Slavonije*”,²⁵ nego su – usprkos naizgled

odlučnije podvlači potrebu za svjesnim obraćanjem pažnje na problem proučavanja povijesti pojmovlja.

²² Nije tako kod Pestyja, koji oba teksta tumači doslovno – naravno, logički ispravno – te odlučno tvrdi da ono „što samo leži prema Slavoniji, to ne leži u Slavoniji”, bilo da se radi o području Zagrebačke biskupije ili pak upravo o Vaški. Pesty 1880. II. 170.

²³ 22. srpnja 1232.: „*et capellarum sancti Barnabe, sancte crucis et sancte trinitatis, existentium in Vesprimiensi diocesi citra Drauam*”, odnosno to obrazlažući: „*decimas quatuor capellarum scilicet: sancte Marie, sancte trinitatis, sancti Barnabe et sancte crucis uersus Vngariam et quiequid iuris in eisdem capellis habebas*”. CDCr III. 363. (br. 316.)

²⁴ Pored toga što - ako ne postoji poseban razlog sumnjati u suprotno – istovjetna stilistička rješenja u identičnim izvornim tekstovima pozivaju da ih se tumači na isti način, a i iz sadržajnih razloga može se isključiti da se prepoziciji *versus* glede kapela dade snažan smisao sličan izrazu „prema Slavoniji”. Naime, teško bi se moglo prihvatiti da područja Vesprimske biskupije (i dakako Šomođske županije) s ove strane Drave ne bi bila u Ugarskoj, nego samo „prema Ugarskoj”.

²⁵ Weisz–Zsoldos 2010. 478.

tomu protuslovnoj formulaciji – u danom kontekstu praktički poistovjetili ta dva pojma.

Ovo potvrđuje i tumačenje izraza *versus Sclauoniam* u drugoj povelji iz 1230. godine, koje je utemeljeno na logici sličnoj naprijed navedenome. Isprava kaločkoga nadbiskupa Ugrina o nagodbi sklopljenoj između templara i zagrebačkoga biskupa Stjepana u vezi sa zemljištem *Rasecha*, koje se nalazilo u susjedstvu biskupova posjeda *Wasca* (Vaška), lokalizira taj posjed na područje „*ultra Drawam uersus Sclauoniam*”.²⁶ Međutim, biskupov vaškanski posjed, smješten u neposrednoj blizini Drave, koji je spomenut već i 1201. godine,²⁷ jedna povelja iz 1277. lokalizirala je kao „*Waska iuxta Drawam, quia est inter Ungariam et Sclauoniam*”,²⁸ što opetovano potkrepljuje zaključak da, i u slučaju kad je riječ o Podravini, izraz „prema Slavoniji” *ne služi za određivanje u odnosu na pojam „Prekodravlja”, nego na pojam Ugarska.*

Istodobno sklop *versus Scлавoniam* što je naveden u dvjema ispravama teoretski u sebi sadrži i mogućnost još jednoga daljnega tumačenja teritorijalnoga pitanja. Riječ je o tome da, ukoliko sukladno stručnoj literaturi prihvatimo da se dotični izraz jezikoslovno i logički treba uzeti doslovno, pa tako on u sebi nosi smisao *diferenciranja* od „Slavonije”, onda bi u zajedničkom presjeku dvaju podataka, kao daljnja izvedenica gore navedene argumentacije, umjesto razlikovanja između „Slavonije” i „Prekodravlja” trebalo stajati razlučivanje između Šomođske županije i „Slavonije”. Naime, područje Vaške neposredno se naslanja na Šomođsku županiju – što je dokazivo i izvori-ma²⁹ – isto kao i područja koja su davala šomođsku desetinu.³⁰ No, i na jedan tako dalekosežan, ali ovdje zbog praktičnih razloga (opsega teksta) neizvedeni pokušaj tumačenja gledišta *da se početkom 1230-ih godina šomođska prekodravska područja nisu smatrala (ni u zemljopisnom, ni u političkom smislu) dijelovima Slavonije*, odgovor može dati sintagma *versus Ungariam* u povelji iz 1232. godine (u kojoj se i nadalje može isključiti „diferencijacijski” smisao teritorijalnog aspekta prepozicije³¹), ali „rijetkost” pojavljivanja tih dvaju podataka poziva na oprez.

Podaci dviju isprava, dakle, po mojoj prosudbi zbog rijetkosti pojavljivanja i mogućnosti njihova tumačenja i u njihovu vlastitu kontekstu, ne mogu

²⁶ 1230: CDCr III. 331. (br. 291.). Pesty je na temelju ovoga držao da „*dakle Vaška i njezina okolica nisu bili dijelovi Slavonije*”. Pesty 1880. II. 170.

²⁷ 1201: CDCr III. 11. (br. 8.)

²⁸ 1277. (prije 8. srpnja): CDCr VI. 228. (br. 196.)

²⁹ 30. ožujka 1255.: CDCr IV. 594. (br. 513.)

³⁰ O proširenju Šomođske županije na područje preko Drave u vrijeme Arpadovića vidi: Kristó 1988. 314–318., Szeberényi 2012. (rukopis).

³¹ Vidi fusnotu 24.

podnijeti teret ilustriranja na njih prenesenih strukturalnih promjena,³² napose glede onih koje su se dogodile na planu političkoga (upravnopovijesnoga) sadržaja pojma „Slavonija”. Oni, naime, o „Slavoniji” kazuju tek toliko – osobito u svjetlu činjenice da se iz dva predmetna teksta ne može nedvojbeno razaznati čak ni to pokrivaju li oni politički ili zemljopisni sadržaj pojma (držim prije ovaj potonji) – da se ona neupitno treba tražiti na prostoru južno od Drave. Međutim, oni su izvanredan dokaz za potkrepu tvrdnje Györgya Györffyja do koje je on došao na temelju druge logike,³³ da se *najkasnije* od početka 1230-ih godina granica između Slavonije i Ugarske može nedvojbeno vidjeti na rijeci Dravi.

„Ultra Gozd”

Glede granične uloge planine Gvozda pojavljuju se drukčiji prirodni problemi od onih koji postoje na rijeci Dravi. Mađarska historiografija bez daljnjega jasno identificira Gvozd s planinom Kapelom. Ako ne griješim, samo su László Veszprémy u svojim zabilješkama o povijesnim djelima Anonima i Šimuna Kézaija,³⁴ odnosno Borbála Bak u opreznim formulacijama danim u općepoznatom topografskom udžbeniku,³⁵ dali do znanja da hrvatska historiografija ni približno nije toliko jedinstvena oko ovoga pitanja. Hrvatski povjesničari (Ferdo Šišić, Stjepan Gunjača, Ivo Goldstein itd.) uglavnom izražavaju različita stajališta prilikom identifikacije pojma „šumom obrasla planina” (osim Velike i Male Kapele, spominju se još i Petrova gora, Zrinska gora, jedno brdo pored Knina, jedna Petrova gora u porječju Vuke i druge mogućnosti), uglavnom se oslanjajući na prilično opsežna (dakako proturječna) narativna vrela, prije svega s ciljem da se iz lokacije oružanoga sukoba između hrvatskoga kralja Petra i ugarskoga kralja Kolomana, koji je opisao Kézai, izvuku „javnopravne” konzekvencije u pogledu ugarsko-hrvatske granice.³⁶ Međutim, nije se pokušalo rekonstruirati „granicu na Gvozdu” kao čimbenik povijesnoga zemljopisa u odnosima Slavonije i Hrvatske, i to ne na međusobno komplementaran način, nego *međusobno neovisno*.

³² Weisz–Zsoldos 2010. 478.

³³ Györffy je držao da do vremena „spora [o šomođskoj desetini] niti jedan vjerodostojni izvor nije prepoznavao Dravu kao granicu Slavonije”. Györffy 1970. 226.

³⁴ Anonymus 65. (bilj. 235.), Kézai 146. (bilj. 265.), Simonis de Kéza 140. (bilj. 1.).

³⁵ Bak 2003. 56–57.

³⁶ Šišić 1914. 371–397., Gunjača 1978. 99–203., Goldstein 1994. 25–27., Goldstein 1997. 264–265.

Što se pitanja izvora tiče, u slučaju Gvozda su najdetaljnije raščlambe neprijeporno pripovjedna vrela,³⁷ prije svih 43. glava Anonimove geste,³⁸ 64. glava Kézaijeva djela,³⁹ odnosno 15. i 17. glava kronike Tome Arhiđakona Splićanina.⁴⁰ U pitanju koje nas pobliže zanima, najznačajnija razlika između ugarskih i splitskih pripovjednih izvora jest u tome što ime „planine” nazvane po od strane kralja Kolomana poraženome hrvatskom vladaru pronalazimo isključivo u ugarskoj tradiciji (*Peturgoz*, *Patur Gozdia*), dok se u latinskome prijevodu splitskoga arhiđakona Tome prijeporni toponim naziva „Gvozdenom planinom” (*Alpes ferree*). Jesu li ta dva imena istovjetna? Odgovor na to pitanje pokušat ćemo dati na temelju ne osobito brojnih isprava iz 13-14. stoljeća koje imaju stanoviti strukturalni sadržaj pri određivanju prostora „preko” Gvozda ili „s ove strane” Gvozda, odnosno uvidom u spise koji se tiču upravne povijesti.

U povelji nastaloj u veljači 1243. godine⁴¹ o sporazumnom dokončanju „krajinske” svađe između senjske *communitas*, odnosno primorskoga bana Stjepana Babonića i drugih, a koja je ujedno najranija isprava o Gvozdu, svjedoči koje su pozvale dvije strane pojavljuju se u posebnom „slijedu”. Pored

³⁷ Stjepan Gunjača je proveo najtemeljitiiju analizu podataka iz pripovjednih izvora te je prikupio i nazivlje relevantnih lokaliteta potrebnih za identifikaciju (na koncu je zauzeo stajalište za identifikaciju s planinom Kapelom). Gunjača 1978. 99–203.

³⁸ „Bulcsú, Lél i Botond su se, pošavši odavde [naime, nakon što su prema tekstu iz 42. glave zauzeli grad Split „i osvojili cijelu Hrvatsku” – G. Sz.], preko šume zvane Peturgoz spustili do rijeke Kupe (*egressi silvam, que dicitur Peturgoz, descendentes iuxta fluvium Culpe*), na čijoj su se obali utaborili. Nakon što su prešli preko rijeke napredovali su do Save (*usque ad fluvium Zoua*), a zatim su prešavši preko nje zauzeli zagrebačku utvrdu (*castrum Zabrag*). Nastavivši jahati zauzeli su i tvrđave Požegu i Vukovo (Valkó). Odavde su preko pristaništa Geréci prešli preko Dunava i stigli na dvor kneza Árpáda.” Anonymus 37. (prijevod: László Veszprémy), SRH I. 87–88.

³⁹ „On [naime kralj Koloman – G. Sz.] poslao je vojsku i u dalmatinsko kraljevstvo, te je dao ubiti kralja Petra, koji se Mađarima suprotstavio među planinama nazvanima Goszd (*in montibus, qui Gozd dicitur*). Među tim planinama su ga pobijedili i ubili. Zbog toga te planine Mađari do današnjega dana zovu Petur Goszdia. (*Unde iidem montes usque hodie Hungarico Patur Gozdia nominatur.*)” Kézai 116. (prijevod: János Bollók), SRH I. 182.

⁴⁰ Glava 15. pri određivanju područja na koje se proteže nadležnost tzv. „hrvatskoga biskupa” spominje „Gvozdeno planine”: „*Ecclesia nempe metropolis has sibi voluit parochias retinere: comitatum Cetine, Cleune, Clisse, Massarum, Almisium et Corbaviam et ultra Alpes ferreas usque ad confinia Zagrabie totamque Maroniam.*” Thomas Spal. 70. U vezi s vojnim pohodom Svetog Ladislava na Hrvatsku glava 17. spominje teritorij koji se prostire „od rijeke Drave do gvozdenih planina”: „*Vladisclavus rex inductus consiliis absque mora coadunato exercitu copioso venit et occupavit totam terram a Dravo fluvio usque ad Alpes que dicuntur ferree nullo obice resistente. Post hec transivit Alpes et cepit impugnare munitiones et castra multaue prelia comittere cum gentibus Croatiae.*” Thomas Spal. 92.

⁴¹ Veljača 1243.: DL 38471, Thallóczy 1897. 55–56., CDCr IV. 182. (br. 162.) Glede tumačenja povelje vidi: Thallóczy 1897. 55–58., Klaić 1976. 346–347., Ančić 1996. 219–220. (bilj. 92.), Szeberényi 2010. 239–243.

jedne grupe „hrvatskih plemića” (*nobiles de Chroacia*) pozvani su, naime, i „plemići iz područja preko Gvozda” (*nobiles ultra Gozd*), i to Brocumov sin Marc, Andrija sin Petra od Pezheta (*de Pezhet*), Wlchez od Clochoha (*de Clochoh*), i drugi. Među ovima potonjima nalaze se osobe čiji se identitet može utvrditi prema imenima lokaliteta, a neke druge, kao primjerice Brocumova sina Marka,⁴² može se na drugi način identificirati da dolaze s područja *comitatus*-a Gora (u susjedstvu Petrove gore). Dakle, odrednica „preko Gvozda” (jednako kao i sudjelovanje opatije Topusko u zaglađivanju spora) u ovome slučaju ne upućuje samo na teritorij „preko brda”, nego signalizira da se radi o prostoru Slavonije koji leži južno od Save, unutar novoustrojene srednjovjekovne Zagrebačke biskupije.⁴³

Kralj Bela IV. je 1251. godine potvrdio krčkim knezovima (komesi *Vegliæ*, preteče Frankapana) njihove ranije povlastice uz obvezu da su dužni služiti kralju i braniti granice ne samo na moru, nego i prilikom sazivanja hrvatske vojske, i to tako da su morali davati dvadeset naoružanih vojnika s ove strane Gozda, te deset naoružanih bojovnika s druge strane planine.⁴⁴ Ovdje se susrećemo sa svjedočanstvom sličnim slučaju iz 1243., gdje je odrednica „preko Gvozda” odlučno zrcalila hrvatsku (primorsku) perspektivu.

U drugim primjerima se u ispravama izričito navodi da se radi o prostoru „Slavonije” (dakle: prostoru uz Savu). O zabrani vođenja postupka protiv križevačkoga *maior villicus*-a na prostoru preko Gvozda već je bilo riječi u vezi s privilegijem križevačkih hospita iz 1252. godine.⁴⁵ Banska povelja iz 1278. o potvrđivanju povlastica zagrebačkih gradukmeta daje oslobođenje od obveze vršenja *descensus*-a prema banskim sucima koji putuju prema Gvozdu ili se odande vraćaju,⁴⁶ te na način sličan kao u križevačkome privilegiju definira graničnu ulogu Gvozda u obilježavanju jurisdikcijskog područja Slavonije u užem smislu (tj. Zagrebačke županije).

Promatrajući pojavljivanje „Gvozda” u ulozi granice posjeda, posebnu pozornost izaziva diploma iz 1292. godine⁴⁷ prema kojoj je kralj Andrija III. darovao banu Stjepanu Baboniću zemljoposjed Dresnek. Na temelju obilaska međa, u slučaju komitata Drežnik što je ležao južno od Korane uz planinu Gozd (*mons Gozd*) i u susjedstvu komitata Modruš, Krbava, Gacka i Novi – i koji je kralj sa svim pripadajućim mu dijelovima već 1253. bio darovao

⁴² Szeberényi 2010. 243–245.

⁴³ U vezi s Gorom vidi: Pesty 1882. 241–243., Kristó 1988. 325–326., KMTL 237. (Gy. Kristó), Ančić 1996., Szeberényi 2010. 233–239.

⁴⁴ 5. travnja 1251.: CDCr IV. 444. (br. 383.).

⁴⁵ 24. travnja 1252.: CDCr IV. 490. (br. 426.), Usp. Weisz–Zsoldos 2010. 480.

⁴⁶ 26. svibnja 1278.: CDCr VI. 243. (br. 208.).

⁴⁷ 27. veljače 1292.: CDCr VII. 75–76. (br. 64.).

Nelipićima⁴⁸ – lokaliziranje „Gvozda” bez daljnijega upućuje na planinu Mala Kapela.

Teže je utvrditi sadržaj donacije napuljskoga kralja Karla II. iz 1300. godine čiji su subjekti također Babonići, a koja se odnosi na onaj dio „zemlje Slavonije” što se prostire od „*Theotonia*-e do Bosne, te od rijeke Save do planine Gazd”.⁴⁹ U svakome slučaju, istraživanje posjedovnog stanja Babonićevih upućuje na to da su na području zapadno od Une njihovi posjedi nedvojbeno bili rašireni na teritoriju komitata Gora, Gorica i Oklič.⁵⁰ Unatoč tome, sporadična spominjanja u ispravama iz 14. stoljeća (1353.,⁵¹ 1361.)⁵² koje s prostornom predodžbom istovjetnom onoj iz 1300. daju obavijesti o različitim društvenim grupama koje žive na području između Save i Gvozda, to jest o plemićima, gradukmetima i osobama drugih statusa, sadrže spomen „granice” na Gvozdu, odnosno pojavljuju se u vezi s poslovima koji se tiču Slavonije (tj. Topuskoga, Gore, Zagreba) i odnose se na područje oko Petrove gore. Toj grupi vrela može se pridodati i jedna povelja koja govori o „prostoru između Drave i Gvozda”, odluka kralja Ljudevita I. iz 1343. godine kojom se određuje da je za ispitivanje svih nepravdi nanesenih slavonskim (*in terra Sclauonie inter fluuium Drawe et Gozd*) plemićima, gradukmetima i ljudima drugoga staleža i statusa nadležan ban Nikola Hahót, s time da u onim slučajevima kada ban nije u stanju pružiti satisfakciju, tada neka *communitas* adreata (dakle praktički plemićka zajednica Zagrebačke i Križevačke županije) podnese pod banskim pečatom izvješće kralju, jer će vladar sam odlučiti o daljnjim mjerama.⁵³

Iz podataka u ispravama – čiji broj bi se u vezi s primorjem mogao povećati za nekoliko njih vezanih uz položaj posjeda⁵⁴ – nedvojbeno proizlazi da je „Gvozd” bio granica, kako kad se gleda iz Slavonije uzete u užem smislu, tako i kad se gleda iz primorske Hrvatske, i ujedno je kroz formulaciju koja zrcali odgovarajuću provenijenciju pojedine stvari naznačavao stanje „preko planine” odnosno „s ove strane”. Međutim, sami podatci u ispravama, a posebice slijed administrativnih i upravnopovijesnih fenomena iz 13-14. stoljeća koji

⁴⁸ 16. kolovoza 1253.: CDCr IV. 540–541. (br. 470.).

⁴⁹ 14. svibnja 1300.: CDCr VII. 388. (br. 342.).

⁵⁰ Kekez 2008. 64–68., Kekez 2010. 264–267.

⁵¹ 8. lipnja 1353.: CDCr XII. 182. (br. 133.). Usp. 19. travnja 1340.: CDCr X. 536–537. (br. 380.), Anj. Okl. XXIV. br. 233.

⁵² 16. svibnja 1361.: CDCr XIII. 143. (br. 96.).

⁵³ 19. svibnja 1343.: CDCr XI. 62. (br. 47.). Usp. Anj. Okl. XXVII. br. 318.

⁵⁴ 1258: CDCr V. 106. (br. 621.); poslije 9. rujna 1275.: CDCr VI. 146. (br. 131. za nadnevak: Reg. Arp. br. 2642.).

strukturalno razlikuju Hrvatsku i Slavoniju,⁵⁵ ostavljaju dojam kao da granica promatrana iz dva „smjera” ne pada na isto mjesto.

Riječ je o tome da se u većem, južnom dijelu područja smještenoga između Kapele i Petrove gore, to jest teritorija današnjega Korduna,⁵⁶ u pojasu širine oko 50–70 km nalaze županije Modruš, Plas, Novi ili već spomenuti Drežnik, u kojima se u 12-13. stoljeću redovno vide tragovi hrvatskoga upravnoga sustava, kako na polju svjetovne,⁵⁷ tako i na polju crkvene organizacije.⁵⁸ Nasuprot tome, upravne jedinice unutar Slavonije u užem smislu nose ugarske strukturalne karakteristike. Među njima komitati Gora i Gorica, najjužnije smješteni prekosavski dijelovi Zagrebačke županije koja se tada oblikuje,⁵⁹ baš kao i Zagrebačka biskupija koja je obavljala crkvenu upravu nad tim područjem,⁶⁰ ne samo što nisu dosežali do Kapele, nego u biti nisu prelazili ni prostor Petrove gore. Najudaljenija granica se u smjeru juga-jugozapada može rekonstruirati uglavnom na crti rijeke Korane.

Ovo nas pak opažanje vraća tome da se u podacima iz isprava, ali i u narativnim vrelima, na istovjetan način uočava teritorijalna diferencijacija po kojoj se u slučajevima hrvatske (primorske) provenijencije pod Gvozdom s priličnom sigurnošću podrazumijevaju Kapele („Gvozdene planine”), dok podatci mađarske (a ujedno i „slavonske”) perspektive prilikom određivanja teritorijalnog opsega cjeline između Drave (ili Save) i Gvozda *nisu definirali granicu između Hrvatske i Ugarske*, nego *granice Slavonije uzete u političkome smislu*, a čiju južnu „krajnju točku” najdosljednije određuje mađarska pripovjedna tradicija kao „Petrov gvozd” (*Peturgoz*, *Petur Gozdia*), koji se bez posebnih poteškoća može identificirati kao Petrova gora.

Dakle, „Gvozd” koji se pojavljuje u izvorima u kojima se govori o Slavoniji nije prirodna granica u apsolutnom smislu, *nego politički (pravni) pojam* – svojevrsna metafora „graničnoga šava” u južnome potezu područja Korduna, kod planina koje čak nisu „imenovane”, između genetski različitih hrvatskih i ugarskih institucionalnih struktura.

⁵⁵ Kristó 1979. 128–134., Klaić 1990. 248–281., Zsoldos 2001. 269–271., Zsoldos 2010. 13–21.

⁵⁶ Ime potječe od francuskoga izraza „*cordon*”, a u današnjemu nazivu kraja sačuvana je uspomena na Hrvatsku krajinu iz novijega doba. Označava regiju između Velike i Male Kapele te Petrove gore, koju na dva dijela razdvaja rijeka Korana. Nadilo 2002. 692.

⁵⁷ Beuc 1985. 120., 126–127., Kristó 1988. 327., Grgin 1996. 35.

⁵⁸ Teritorij se od 12. do 15. stoljeća nalazio pod jurisdikcijom Splitske nadbiskupije, odnosno Krbavske biskupije. Bogović 2001. 29.

⁵⁹ Kristó 1988. 325–326.

⁶⁰ Na temelju popisa papinskih crkvenih desetina iz 14. stoljeća jasno je da su istočno od rijeke Korane smješteni Blagaj i Cetin(grad) pripadali području Zagrebačke biskupije, dok je pak Slunj, smješten pokraj Korane, već ležao na prostoru Krbavske biskupije. Bogović 2001. 31.

BIBLIOGRAFIJA

- ANČIĆ 1996 ANČIĆ, Mladen: Vlastelinstvo hrvatskoga hercega u Gorskoj županiji. *Povijesni prilozi* 15 (1996), 201–240.
- ANJ. OKL. *Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia: 1301–1387. I–XV., XVII., XIX–XXI., XXIII–XXIX. Praes. Julio KRISTÓ – Tiburtio ALMÁSI. Budapest–Szeged, 1990–2013.*
- ANONYMUS ANONYMUS: A magyarok cselekedetei. U: *Anonymus, A magyarok cselekedetei – Kézai Simon, A magyarok cselekedetei.* Prev. László VESZPRÉMY, János BOLLÓK. Pogovor i bilješke László VESZPRÉMY. Budapest, 1999. 8–71.
- BAK 2003 BAK, Borbála: *Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig.* Budapest, 2003.
- BEUC 1985 BEUC, Ivan: *Povijest institucija državne vlasti kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Pravnopovijesne studije.* Zagreb, 1985.
- BOGOVIĆ 2001 BOGOVIĆ, Mile: Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Kravske. *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 7 (2001), 21–32.
- CDCr *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.* Ed. T. SMIČIKLAS et al. I–XVIII. Zagreb, 1904–1990.
- DL Magyar Országos Levéltár, Budapest, Diplomataikai Levéltár. *Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2009.*
- ÉRSZEGI 1996 ÉRSZEGI, Géza: Szent István pannonhalmi oklevele. U: *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. I. Ur. Imre TAKÁCS.* Pannonhalma, 1996. 47–89.
- GOLDSTEIN 1994 GOLDSTEIN, Ivo: Povezanost hrvatskih zemalja u ranom srednjem vijeku i lokacija bitke na Gvozdu 1097. godine. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994), 17–28.
- GOLDSTEIN 1997 GOLDSTEIN, Ivo: Dinastija Arpadovića i ranosrednjovjekovna Hrvatska. U: *Zvonimir, kralj Hrvatski. Zbornik radova.* Ured. Ivo GOLDSTEIN. Zagreb, 1997. 261–272.
- GRGIN 1996 GRGIN, Borislav: Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. U: *Hrvatske županije kroz stoljeća.* Ur. Franko MIROŠEVIĆ. Zagreb, 1996. 21–37.
- GUNJAČA 1978 GUNJAČA, Stjepan: „Gvozd” u ratovima Arpadovića u hrvatskoj potkraj XI. stoljeća. U: GUNJAČA, Stjepan: *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji.* IV. Zagreb, 1978. 99–203.
- GYÖRFFY 1970 GYÖRFFY, György: Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata. *Levéltári Közlemények* 41 (1970), 223–240.
- KEKEZ 2008 KEKEZ, Hrvoje: Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine. *Povijesni prilozi* 35 (2008), 61–89.

- KEKEZ 2010 KEKEZ, Hrvoje: Cistercians and Nobility in Medieval Croatia. The Babonići Family and the Monasteries of Topusko (Toplica) and Kostanjevica (Landstrass) in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries. *Cîteaux: Commentarii cistercienses* 61 (2010): 2–4. 257–278.
- KÉZAI KÉZAI Simon: A magyarok cselekedetei. U: *Anonymus, A magyarok cselekedetei – Kézai Simon, A magyarok cselekedetei*. Prev. László VESZPRÉMY, János BOLLÓK. Pogovor i bilješke László VESZPRÉMY. Budapest, 1999. 88–153.
- KLAIĆ 1976 KLAJĆ, Nada: *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb, 1976.
- KLAIĆ 1990 KLAJĆ, Nada: *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb, 1990.
- KMTL *Korai magyar történeti lexikon, 9–14. század*. Gl. ur. Gyula KRISTÓ. Budapest, 1994.
- KÖRMENDI 2012 KÖRMENDI, Tamás: Szlavónia korai hovatartozása. *Századok* 146 (2012): 2. 369–388.
- KRISTÓ 1979 KRISTÓ, Gyula: *A feudális széttagolódás Magyarországon*. Budapest, 1979.
- KRISTÓ 1988 KRISTÓ, Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, 1988.
- KRISTÓ 2003 KRISTÓ, Gyula: *Tájszemlélet és térszervezés a középkori Magyarországon*. Szeged, 2003.
- NADILO 2002 NADILO, Branko: Pregled utvrda južnog Korduna i ruševine Cetingrada. *Građevinar* 54 (2002): 11. 691–695.
- PESTY 1880 PESTY, Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék*. I–II. Budapest, 1880.
- PESTY 1882 PESTY, Frigyes: *A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században*. Budapest, 1882.
- PRT *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története*. I–XII/b. Ur. László ERDÉLYI – Pongrácz SÖRÖS. Budapest, 1902–1912.
- REG. ARP. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Priir. Imre SZENTPÉTERY – Iván BORSA. I–II/ 1–4. Budapest, 1923–1987.
- SIMONIS DE KÉZA *Simonis de Kéza, Gesta Hungarorum – Simon of Kéza, The Deeds of the Hungarians*. Ed. and transl. by László VESZPRÉMY and Frank SCHAEER, with a study by Jenő SZÜCS. Budapest, 1999.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. I–II. Budapest, 1937–1938.
- SZEBERÉNYI 2010 SZEBERÉNYI, Gábor: A gorai comitatus a XIII. században. Megjegyzések a „hat gorai nemzetség” és a Babonić-ok korai történetéhez. U: *Középkortörténeti tanulmányok 6*. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5.) előadásai. Ur. Péter G. TÓTH – Pál SZABÓ. Szeged, 2010. 233–249.

- SZEBERÉNYI 2012 SZEBERÉNYI, Gábor: Szlavónia megszervezése és a „szabad magyar prediálisok”. Predavanje u Seminarskoj radionici (*Műhelyszemináriumi előadás*) održano u Segedinu 14. studenoga 2012, rukopis.
- ŠIŠIĆ 1914 ŠIŠIĆ, Ferdo: *Enchiridion fontium historiae Croaticae. Priručnik izvora hrvatske historije*. Dio I. Čest 1. (Do god. 1107.). Zagreb, 1914.
- THALLÓCZY 1897 THALLÓCZY, Lajos: *Tanulmányok a Blagay-család történetéből. Adalék Szlavonia történetéhez* (Különnyomat a Blagay-család Oklevéltárából). Budapest, 1897.
- THEINER *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita* ab A. THEINER. I–II. Romae, 1859–1860.
- THOMAS SPAL. *Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum – Archdeacon Thomas of Split, History of the Bishops of Salona and Split*. Latin text by Olga PERIĆ. Ed., transl. and annotated by Damir KARBIĆ, Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL and James SWEENEY. Budapest – New York, 2006.
- WEISZ–ZSOLDOS 2010 WEISZ, Boglárka – ZSOLDOS, Attila: A báni joghatóság Szlavóniában és a Dráván túl. U: „*Fons, skepsis, lex*”. *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Ur. Tibor ALMÁSI – Éva RÉVÉSZ – György SZABADOS. Szeged, 2010. 469–482.
- ZSOLDOS 2001 ZSOLDOS, Attila: Egész Szlavónia bánja. U: *Tanulmányok a középkorról*. Ur. Tibor NEUMANN. Budapest, 2001. 269–281.
- ZSOLDOS 2010 ZSOLDOS, Attila: A Dráva-Száva köze az Árpád-korban. U: *Építészet a középkori Dél-Magyarországon. (Tanulmányok)*. Ur. Tibor Kollár. Budapest, 2010. 13–21.

Izvornik:

„Szlavónia 'határai' a 13-14. században. Megjegyzések a Dráva és a Gvozd határszerepének megítéléséhez”, u: *Középkortörténeti tanulmányok 8. A VIII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2013. június 17-19.)*, ur. Márta Tober i Ágnes Maléth (Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2015), str. 215-226.

S mađarskoga preveo: Ladislav Heka

Prijevod redigirao: Stanko Andrić

Summary

THE BOUNDARIES OF SLAVONIA IN THE 13TH-14TH CENTURIES

Remarks on the Border Roles of the River Drava and Mount Gvozd

In a merely geographical sense the river Drava and Mount G(v)ozd are treated by Hungarian historiography and historical topography with ease as natural borders of medieval Slavonia. Nevertheless, in a purely political sense these two geographical phenomena provided boundaries of “Sclavonia” during the whole Middle Ages, thus the evolution of the meaning of their roles as borders, and the dimensions related to this function, require a thorough analysis of the extant written sources. In the first half of my paper I try to confute some definite misconceptions within the older and more recent historiographies related to the reconstruction of the Drava river’s role as a political border. Based on the interpretation of papal charters from 1230 and 1232, I point out that, although in the early 1230s at the very latest, the differentiation between Hungary and Sclavonia was already unequivocally defined in a political sense, these papal charters are insufficient to give us any serious support in defining the early boundaries between Hungary and Croatia which existed a few centuries before that point. The second half of the paper deals with the reconstructual problems of the exact location of the “mount Gozd” (this problem is mostly neglected in Hungarian historiography in general). Based on the analysis of the border mountain’s sporadic mentions in charters and narrative sources, I emphasize the importance of geographical perspectives of our available sources (Croatian and Hungarian/Slavonian, respectively), and I suggest to bring some definite institutional/legal facts into consideration at the same time. These factors together might support the idea that the structural (legal, institutional, and even social) “border” between Hungary (i.e. Hungary and Slavonia taken together) and Croatia lay in the so-called “Kordun region”, next to the river Korana (between the two Kapelas and Petrova gora). This observation suggests that “mount Gozd” as it appears in our different sources as the “Southern border” of Slavonia is not necessarily an exact natural phenomenon, but a political concept: a metaphor of structural differences.

Keywords: Slavonia, Hungary, Croatia, borders, Drava river, mountain Gvozd

Kontakt autora:

Gábor Szeberényi, Pécsi Tudományegyetem, Központi könyvtár, Universitas u. 2/a, 7622 Pécs, Magyarország

e-mail: szeberenyi.gabor@lib.pte.hu